

نقش مواد معدنی در اقتصاد ایران

منصور قربانی

مدیریت مرکز پژوهشی آراین زمین، عضو هیئت علمی دانشکده شهید بهشتی، ریاست انجمن زمین شناسی ایران

جایگاه مواد معدنی و نقش آن در اقتصاد بدون نفت بسیار حائز اهمیت است و اگر نقش آن در اقتصاد و تنوع بخشیدن به درآمدهای اقتصادی را تنها راهکار خروج از فضای حاکمیت اقتصاد دولتی بیان ننمائیم، بی شک راه اندازی معادن کوچک مقیاس و متوسط تا بزرگ یکی از بهترین گزینه‌های پیش رو است که سبب درآمد و اشتغال متنوع و توزیع مناسب تولید در سراسر کشور خواهد شد.

ایران با تولید ۷۰ نوع ماده معدنی خام، یکی از شاخص‌ترین کشورهای جهان است. بخشی از این تولیدات به صورت خام صادر شده و مابقی در صنایع داخلی مصرف می‌شوند. از سوی دیگر ایران با بیش از ۹۵۰۰ نهاد معدنی که برای اغلب آنها کارهای اکتشافی انجام نشده است. در شرایط کنونی بیش از ۵۵۰۰ معدن فعال در کشور داریم و نزدیک به همین مقدار هم معدن غیرفعال داریم (البته عمده این معادن معادن مصالح ساختمانی هستند) با این وجود سهم ایران از ذخایر جهانی در حدود ۶- درصد (۷۰ میلیارد تن ذخیره شناخته شده معدنی) است و از این نظر ایران در رده ۱۰ کشور اول دنیا قرار می‌گیرد. تولید تولیدات معدنی ایران در مقایسه با سهم آن از ذخیره جهانی بسیار پائین‌تر و در حدود ۱ درصد تولیدات معدنی جهانی است. این فاصله در صورتی جبران می‌شود که به بخش خصوصی به معنای واقعی بها داده شود.

برپایه شواهد موجود می‌توان توسعه معادن و صنایع معدنی را یکی از بهترین گزینه‌ها برای نجات اقتصاد کشور دانست. اقتصاد بر پایه مواد معدنی و صنایع وابسته مزیت‌های بسیاری نسبت به سایر منابع درآمدی ایران دارد که از آن دست می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- ۱- یکی از مزیت‌های اصلی صنایع معدنی ایران تنوع مواد معدنی است. در حال حاضر، ایران ۷۰ نوع ماده معدنی فلزی، غیر فلزی، مصالح ساختمانی، سنگ‌های تزئینی و ... را بهره‌برداری می‌کند. از این نظر ایران جزء ۶ کشور مطرح دنیا می‌باشد. این در حالی است که درآمد ناخالص ملی برای بخش معدن، صنایع معدنی و زنجیره وابسته به آن باید حداقل ده درصد در نظر گرفته شود و استراتژی ده درصدی برای معدن و صنایع معدنی مورد هدف قرار گیرد و سمت و سوی سیاست معدنی کشور در راستای این هدف باشد.
- ۲- پیش‌بینی می‌شود که قیمت حامل‌های انرژی نظیر نفت و گاز در آینده رشد چندانی نداشته باشند به گونه‌ای که صادرات آنها توجیه اقتصادی نداشته باشد. نگارنده اعتقاد دارد که صنایع نفتی و شرکت‌های بزرگ نفتی از سال ۲۰۳۰ میلادی به سمت کوچک شدن میل می‌کنند. در این صورت کشورهایی که قادر به تأمین انرژی

مصرفی صنایع داخلی خود باشند می‌توانند با به کارگیری انرژی ارزان (بدون هزینه حمل و نقل) خود بر ارزش افزوده تولیدات صنعتی خود بیفزایند. از این نظر ایران با هیچ کشور معدنی قابل مقایسه نیست.

۳- ایران کشوری است که دسترسی بسیار محدودی به منابع آب دارد و این موضوع یکی از مهمترین موانع توسعه کشاورزی کشور است. خوشبختانه صنایع معدنی برخلاف صنایع کشاورزی نیاز چندانی به منابع آب ندارند و توسعه آنها سهم بالایی از منابع آب کشور را به خود اختصاص نخواهد داد و این موضوع نقش صنایع معدنی در آینده کشور را پررنگ‌تر خواهد نمود.

۴- عمده ذخایر معدنی ایران در بخش‌های مرکزی و شرقی کشور است. در این مناطق به دلیل پوشش گیاهی کم‌تر اکم خود، توسعه صنایع معدنی کمتر با مسائل زیست‌محیطی روبرو خواهند شد. موضوعی که رشد صنعتی کشورها را در آینده تحت‌الشعاع قرار خواهد داد.

۵- توسعه صنایع معدنی در بخش‌های مرکزی و شرقی ایران نیازمند ایجاد زیرساخت‌های مهمی نظیر احداث و توسعه خطوط راه‌آهن و اسکله‌های عظیم در سواحل دریای عمان است. ایجاد این زیرساخت‌ها جدای از کاربرد اصلی خود در توسعه اقتصاد کشور، به امنیت ملی کشور نیز کمک می‌کند. از سوی دیگر در شرق و شمال شرق ایران کشورهایی نظیر افغانستان، تاجیکستان، ازبکستان، قزاقستان، ترکمنستان و ... حضور دارند که با داشتن ذخایر معدنی فراوان به دریا‌های آزاد راه ندارند. احداث این خطوط ارتباطی می‌تواند ایران را به شاهراه تبادلات تجاری منطقه آسیای مرکزی تبدیل نماید که با افزایش مبادلات تجاری امنیت منطقه‌ای کشور نیز به میزان قابل توجهی افزایش خواهد یافت. رشد معادن و صنایع معدنی در ایران و راه‌های ارتباطی مناسب ذکر شده سبب انتقال صنایع معدنی کشورهای یادشده به ایران خواهد شد. با داشتن منابع انرژی ایران می‌تواند در آینده یکی از کشورهای عمده تولیدات صنایع معدنی باشد.

۶- در ایران هم اکنون بیش از ۸۰۰ معدن متروکه و چند هزار نشانه معدنی، کانسار و معدن کوچک و متوسط موجود است.

۷- معادن بزرگ آهن همچون چادرملو و چغارت و سرب و روی انگوران که در حال اتمام است. لذا توجه به ذخایر کوچک‌تر و متوسط و اکتشاف آنها باید فزونی یابد.

۸- واقعیت این است که ویژگی‌های زمین‌شناسی کشور ما طوری است که ذخایر کوچک فراوانی بسیاری در مقایسه با معادن بزرگ مقیاس دارند. هرچند بطورکلی در همه جای دنیا نسبت معادن کوچک مقیاس در مقایسه با معادن بزرگ مقیاس فراوانتر می‌باشند اما در کشور ما این نسبت بسیار بالاتر است و آن هم همانطور که گفته شد به دلیل ویژگی‌های زمین‌شناسی ایران می‌باشد.

۹- در یک معدن بزرگ مدت زمان اکتشاف تا بهره‌وری به چندین سال زمان نیاز دارد در صورتی که این مسئله در معادن کوچک مقیاس خیلی کمتر است.

در پایان با توجه به آنچه که ذکر شد، کشور نیاز مبرم به کاهش وابستگی به نفت و گاز دارد و در بین گزینه‌های موجود صنایع معدنی از مزیت‌های فراوانی برخوردارند که با لحاظ نمودن آن می‌توان توسعه پایدار کشور را در سایه امنیت ملی و حضوری مقتدر در منطقه شاهد بود. ایران در حین اجرای برنامه‌های توسعه که

باید مهمترین دغدغه آن کاهش وابستگی کشور به نفت و گاز باشد، ناچار به اختصاص بودجه‌ای کلان از ردیف بودجه زیرساخت‌ها به بخش معدن و صنایع معدنی است.